

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОПИСУ В КОНЦЕПЦІЯХ В. НІМЧУКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія

Випуск 2 (50)

УДК 811.161.2-26'354

DOI:10.24144/2663-6840/2023.2(50).168–173

Дружинець М. Генеза української літературної мови та національні засади правопису в концепціях В. Німчука; кількість бібліографічних джерел – 18, мова українська.

Анотація. Праця присвячена пам'яті видатного мовознавця, історика української мови, члена-кореспондента Національної академії наук України, доктора філологічних наук, професора Василя Німчука і його дослідженням актуальних проблем – походження, зародження та розвитку української мови, періодизації історії української літературної мови (ПУЛМ), засадам українського правопису.

Мета розвідки *двовекторна* – подати концепції історичного розвитку української мови провідних науковців, зокрема й В. Німчука, конкретизувати й увиразнити періоди історії української літературної мови (ІУЛМ); акцентувати увагу на національних правописних особливостях (поданих ще в проєкті українського правопису В. Німчука), пов'язаних з усною формою української мови. Завдання дослідження: представити найважливіші періодизації учених-славістів, зокрема й В. Німчука; подати гіпотези історичного розвитку української мови провідних науковців; конкретизувати й увиразнити хронологічні етапи поділу історії української літературної мови, зокрема період нової української літературної мови (НУЛМ); вказати зміни хронологічних меж етапу НУЛМ та його підперіоди; звернути увагу на варіантність правописних норм нової редакції, а також на залежність вимови, фонологічної системи від урегулювання правопису.

Основою ПУЛМ, безперечно, є концепції походження та розвитку української мови. Звернено увагу на найважливіші періодизації учених-славістів. Нова українська мова, вважаємо, розпочинається з канцелярії Богдана Хмельницького, адже мова ділової документації, в основі якої лежить південно-східний діалект, близька до народнорозмовної. Листи-універсали – це неперевершені зразки української мови, у яких 90% – українські слова.

Мова не стоїть на місці: з'являються нові слова, терміни, триває процес запозичення, розширюється сфера функціонування української мови. У 1999 році українські мовознавці на чолі з членом-кореспондентом НАН України В. Німчуком запропонували цілком обґрунтований проєкт правописного кодексу. 5-те видання українського правопису містить зміни як варіантні доповнення до чинної норми, що є перехідною ланкою від старої норми до нової, і від багатьох з них залежить і вимова, і фонологічна система.

Історія української літературної мови цікава історичними витоками, прадавними коренями з праслов'янської мови. Глибинною та науково обґрунтованою є періодизація ІУЛМ як лінгвальної системи В. Німчука, яка починається з праслов'янської мови і закінчується новою українською мовою (від кінця XVIII ст.).

Ключові слова: В. Німчук, періодизація, концепції, засади, історія української літературної мови, український правопис.

Постановка проблеми. Наукова діяльність видатного мовознавця, славіста, історика української мови, члена-кореспондента НАН України В. Німчука була присвячена вивченню української мови, її історії та побутування в давніх писемних пам'ятках і в сучасному суспільстві. Багато років учений опікувався виданням давніх писемних і друкованих джерел, підготовкою мовознавчих монографічних досліджень, укладанням хрестоматій з історії української мови та правопису. Славіст займався проблемами, які ніколи не втратять своєї актуальності, тому Василь Німчук завжди вважатиметься визначним українським ученим сучасності.

Мовознавець робив справу великої суспільної ваги, адже він дбав про доступність до найцінніших пам'яток української культури, намагався відновити історичну правду, запропонувавши проєкт українського правопису з урахуванням орфографічних традицій та особливостей живого мовлення.

Ми стали свідками усталення норм української мови і переконані, що реформа орфографії зачіпає не лише суто правописні проблеми. О. Пономарів зазначав, що однією з визначальних рис мовної норми як сукупності «загальноновизначаних мовних засобів, що вважаються правильними на певному

історичному етапі» є стабільність, але все ж таки їй притаманна й історична змінність, коли «на зміну застарілим мовним явищам приходять нові» [Пономарів 1992, с. 20].

Дбаючи про орфографію, піклуємося про глибинні елементи нашої культури, про наш етнос. Саме через правопис охороняємо неповторність звучання української мови, зміцнюємо її оригінальну структуру. Учений приділяв увагу правопису, питанням ІУЛМ, зокрема проблемам ПУЛМ, обґрунтовував концепції зародження та розвитку української мови. Зокрема, як і Ю. Шевельов, О. Горбач, Г. Півторак, О. Царук, Ю. Карпенко, В. Німчук дотримувався таких наукових положень:

1. Історія української мови починається від праслов'янської доби.
2. Існування спільнослов'янського етапу в історії української мови.
3. Окремою є доба XI–XIII (XIV) ст.
4. Окремою є доба XIV(XV)–XVIII ст.
5. Новоукраїнська доба настала в кінці XVIII століття або на початку XIX ст.
6. Поодиноким є виділення індоєвропейсько-го та балтослов'янського етапів. Проте період середньоукраїнської мови інтерпретується і звідси

називається по-різному. Неоднаково іменується період нової української мови [Хваткова, Онуфрієнко 2006, с. 36].

Проблема ПУЛМ не втратила своєї актуальності й сьогодні. Відомі різноманітні періодизації, які віддаляють або наближують витоки української мови до того чи іншого історичного періоду. Досі не існує універсальної періодизації української літературної мови, досі в лінгвістичній науці немає одностайного погляду й на критерії, які слід брати за основу ПУЛМ, у зв'язку з цим у науковій літературі з ІУЛМ існують розбіжності, суперечності.

Аналіз досліджень. Проблеми хронологічного поділу ІУЛМ присвячені праці Н. Бабич, І. Білодіда, М. Бойчука, П. Бузука, О., П. Горецького, М. Жовтобрюха, І. Грицютенка, Г. Левченка, А. Москаленка, К. Німчинова, В. Німчука, Г. Півторака, П. Плюща, І. Огієнка, В. Русанівського, С. Смаль-Стоцького, Ю. Шевельова та ін.

Мета статті *двовекторна* – подати концепції історичного розвитку української мови провідних науковців, найважливіші періодизації учених-славистів, зокрема й В. Німчука, конкретизувати й увіразнити періоди ІУЛМ, зокрема період НУЛМ; звернути увагу на правописні особливості, які не тільки потрібні були для повернення національних засад, а й для усної форми української мови, зокрема звукового мовлення, фонемного рівня мови. *Об'єктом дослідження* є гіпотези історичного розвитку української мови провідних науковців, ПУЛМ, зокрема засади та хронологічні етапи поділу ІУЛМ; залежність вимови, фонологічної системи від врегулювання правопису. *Предметом* – зміни хронологічних меж етапу НУЛМ та увіразнення козацької, новоукраїнської та сучасної доби; варіантність правописних норм, їхній вплив на фонемний рівень мови.

Методи дослідження. У пропонованій праці інтегровано загальнонаукові дослідницькі методи, зокрема аналіз і синтез, індукція та дедукція, описовий, порівняльно-історичний.

Виклад основного матеріалу. При періодизації передусім потрібно брати до уваги концепції походження української мови. Спільне і відмінне в концепціях провідних науковців подають С. Хваткова, Г. Онуфрієнко в статті «Гене́за української мови у гіпотезах та концепціях мовознавців XIX–XX століть (закінчення)». Зокрема, підкреслимо бачення науковців: 1. Ю. Шевельов наголошує на тому, що українська мова починає своє існування від VII ст. – протоукраїнська мова (VII–XIст.). 2. За О. Горбачем, від 500/800–900/1000 рр. функціонує протосхіднослов'янська доба, а українська мова виникає у її двох діалектах у XI/XII–XV ст. 3. За Ю. Шевельовим, доба нової української мови розпочинається в XIX ст., а за класифікацією В. Німчука – у XVII ст. 4. О. Царук заперечує тріалістичний розподіл слов'янських мов, пропонуючи дуалістичну дистрибуцію, за якою українська мова більше наближена до польської, а не до мови окупанта [Хваткова, Онуфрієнко 2006, с. 36].

Концепція Олександра Царука є новаторською гіпотезою походження української мови. Він запе-

речує поділ слов'янських мов на східнослов'янські, західнослов'янські та південнослов'янські; згідно з його теорією українська мова більше наближена, належачи до «антської підгрупи», до польської мови [Царук 1998, с. 285].

Існують дві основні концепції зародження та розвитку української мови: 1) безпосереднім джерелом розвитку української мови виступає праслов'янська мова, періоду спільносхіднослов'янської мовної єдності (спільної розмовної давньоруської мови) не існувало – концепція вченого-мовознавця, слависта, доктора філософії академіка Юрія Шевельова; 2) українська мова виникла після розпаду давньоруської, який припадає нібито на XIV століття. Остання концепція домінувала майже до кінця XX століття в радянському мовознавстві [Христенко 2009, с. 172], але зараз вона втратила свою актуальність. Ще на початку XX століття провідні українські мовознавці, зокрема К. Німчинов, О. Колесса, С. Смаль-Стоцький, Є. Тимченко не приймали цю концепцію й обґрунтовували виникнення української мови з праслов'янської [Христенко 2009, с. 173]. Такого погляду дотримувались і дотримуються І. Огієнко, Ю. Шевельов, О. Ткаченко, Г. Півторак, І. Матвіяс, В. Складенко та ін.

Найпоширеніша в радянські часи періодизація історії української мови охоплювала чотири періоди: 1) давньосхіднослов'янський період (VII–X ст.); 2) давньоруський період (XI–XIII ст.); 3) староукраїнський період (XIV–XVIII ст.); 4) новоукраїнський період (XIX–XX ст.).

До середини XX ст. була актуальною періодизація М. Жовтобрюха, який виділяв три періоди: I. Давня українська літературна мова (XIV–XVIII ст.): 1. Літературна мова XIV – першої половини XVI ст. 2. Літературна мова другої половини XVI – першої половини XVII ст. 3. Літературна мова другої половини XVII – до кінця XVIII ст. II. Нова українська літературна мова (кінець XVIII ст. й до наших днів): 4. Літературна мова з кінця XVIII ст. – до 60-х років XIX ст. (творення літературної мови на народній основі та діяльність Т.Г. Шевченка). 5. Літературна мова від 60-х років XIX ст. і до Великої Жовтневої соціалістичної революції. III. Літературна мова радянської доби (всебічний розвиток літературної мови) [Жовтобрюх 1959, с. 56].

Інститут мовознавства імені О. Потебні у 1985 році подав такі хронологічні межі етапів становлення ПУЛМ: I. Українська літературна мова XIV – поч. XVIII ст.: 1. Українська літературна мова XIV – першої половини XVI ст. 2. Українська літературна мова середини XVI – середини XVII ст. 3. Українська літературна мова другої половини XVII – початку XVIII ст. II. Українська літературна мова середини XVIII ст. III. НУЛМ. Початковий період її розвитку (кінець XVIII – 40-і роки XIX ст.). IV. Українська літературна мова 40-х років XIX до початку XX ст. V. Українська літературна мова 20-90-х років XX ст.: 1. 20-30-ті роки (довоєнна доба). 2. Літературна мова 40–50-х років. 3. Сучасна українська літературна мова [Історія української літературної мови 2001, с. 8].

Василь Німчук запропонував ПУЛМ як лінгвальної системи (системи систем): I. Праслов'янська мова з протосхіднослов'янськими діалектами в її складі (до VI/VII ст.); II. Прасхіднослов'янська мовна єдність із протоукраїнськими діалектами (VII/VIII – X ст.); III. Давньоруськоукраїнська мова (XI–XIII ст.); IV. Середньоукраїнська мова (XIV/XV – кінець XVII ст.): а) рання середньоукраїнська мова – XIV – перша половина XVI ст.; б) пізня середньоукраїнська мова – друга половина XVI – XVII ст.). V. Новоукраїнська мова (від кінця XVIII ст.) [Німчук 1998, с. 3].

Нині доведено необґрунтованість доктрини про давньоруську народність і давньоруську мову, схарактеризовано особливості формування української мови від праслов'янської доби до наших днів, існує науково вмотивована українськими вченими концепція розвитку української мови на праслов'янському ґрунті, визначено основні етапи розвитку літературної мови, чітко визначено типи літературно-писемної мови періоду Київської Русі (давньоукраїнська мова та старослов'янська мова (з XII ст. церковнослов'янська)). Однак на основі вивчених класифікацій, хотіли б увиразнити деякі періоди ПУЛМ і запропонувати зміну хронологічних меж періоду НУЛМ, а саме: 1) протоукраїнська мова (VII–X ст.); 2) давньоукраїнська мова (X – I половина XIV ст.): *київсько-чернігівська доба (900–1150), змодифікована старослов'янська мова (1150–1240), галицько-волинська доба (1240–1350)*; 3) староукраїнська мова: (II половина XIV – I половина XVII ст.): *литовська доба (1350–1569 рр.) та польська доба (1569–1650 рр.)*; 4) нова українська мова (II половина XVII ст. – наш час). Нова українська мова, вважаємо, розпочинається з канцелярії Богдана Хмельницького, адже мова ділової документації, в основі якої лежить південно-східний діалект, близька до народнорозмовної. Листи-універсали – це неперевершені зразки української мови: всього 3 % лексика становлять церковнослов'янськими, 7 % – полонізмами і 90 % – українські слова. Ще І. Франко писав, що історія нової української мови повинна починатися з гетьманської канцелярії [Франко 1984, с. 44]. Четвертий період *Нова українська мова (II половина XVII ст. – наш час)* увиразнимо і виокремимо підперіоди: 1) *початковий підперіод нової української мови – козацька доба (II половина XVII ст. – кінець XVIII ст.)*; 2) *середній підперіод нової української мови – утвердження НУЛМ – новоукраїнська доба (кінець XVIII ст. – 4 рр. XIX ст.)*; 3) *останній підперіод нової української мови (40 рр. XIX ст. – і до сьогодні): а) 40 рр. XIX ст. – 191 р.; б) українська літературна мова доби русифікації (1917–1923 рр.); в) українська літературна мова доби українізації (1923–1933 рр.); г) українська літературна мова доби комунізації (1933–1991 рр.); і) українська літературна мова незалежної України (1991 –... рр.)*.

Мова не стоїть на місці: з'являються нові слова, терміни, триває процес запозичення, розширюється сфера функціонування української мови. З огляду на це і на правопис, який діяв, виникла гостра потреба в новій редакції українського право-

пису. У 1990 році вийшло друком 3-тє видання, у 1993 р. – 4-тє, у 2019 році – 5-тє видання українського правописного кодексу.

Над удосконаленням українського правопису розпочалась робота з кінця XX ст.: правопис треба було повернути до його національних засад, до першого правописного кодексу української мови (1928 р.), який фіксував органічні для української мови риси, існування якого було заборонено в 1933 році. Ю. Шевельов зазначав, що «не мета правопису воювати з мовою і накидати їй те, що їй уже чуже», а «формулювати, як писати те, що є в мові, а не реформувати мову засобами правопису» [Шевельов 2008, с. 509]. В. Німчук вважав, що цей принцип треба застосовувати помірковано, бо інакше можна узаконити все, що з'явилося через «суржикізацію» мовлення значної частини населення або нав'язане чиновниками в часи тоталітаризму. А це буде не війна з мовою, її системою, а підтримка неповторності мови наших батьків, дідів і пращурів, бо ж мовознавці «мають право не тільки спрощувати й уточнювати правила орфографії, а й надати повнокровне життя тим елементам української мови, які в час тоталітаризму з політичних міркувань було несправедливо й примусово відтіснено на другий план чи на периферію спілкування або й зовсім заборонено» [Український правопис (проект найновішої редакції) 1999, с. 332].

У 1999 році провідні українські мовознавці на чолі з членом-кореспондентом НАН України В. Німчуком запропонували цілком обґрунтований проект мовного кодексу – «Проект нової редакції українського правопису» [Історія українського правопису XVI–XX століття 2004, с. 21], у якому зроблено спробу повернути деякі норми харківського правопису 1928 р., авторами якого були видатні українські мовознавці Агатангел Кримський, Олександр Синявський, Олена Курило, Євген Тимченко, Григорій Голооскевич, Всеволод Ганцов, Степан Смаль-Стоцький, Василь Сімович, Леонід Булаховський та ін. Цей проект загалом прихильно сприйнято на IV Міжнародному конгресі українців в Одесі (26–29 серпня 1999), високо оцінив його акад. Ю. Шевельов [Там само, с. 21]. Проект правопису Василя Німчука був синтезом норм української літературної мови і традиційно усталеної розмовної мови. Він містив не тільки правила орфографії та пунктуації, але й кодифікував фонетичну й морфологічну структури української писемно-літературної мови [Бондар, Карпенко, Дружинець 2006, с. 187].

Проект нової редакції «Українського правопису» від липня 1999 року не був реалізований. 17 червня 2015 року Уряд затвердив новий склад Української національної комісії з питань правопису. 22 травня 2019 року Кабінет міністрів України ухвалив постанову № 437 «Питання українського правопису», якою схвалено нову редакцію «Українського правопису», а з 3 червня рекомендовано застосовувати норми та правила нової редакції Правопису в усіх сферах суспільного життя [Українські реалії]. Правопис розроблено на фундаменті української традиції, зміни можна умовно поділити на дві великі групи: (1) власне зміни у написанні

слів (без варіантів) і (2) варіантні доповнення до чинної норми.

Деякі слова мають варіанти з голосним [и], зокрема тільки в художніх текстах іменники на -ть (*вічності, радості, смерті*; тільки лексеми *ірій* та *ірій, ірод* та *ірод*), хоч варіант із літерою *и* був уживаним у літературній мові до 1930-х р., залишився в деяких регіонах і зараз. Правопис 2019 пропонує узаконити його разом зі звичними (*ірій, ірод*), але саме цю норму, вважаємо, треба подати без варіативності і не тільки в цих словах, але й у словах *інший, іноді, інколи* та ін., оскільки згідно з орфоепічною нормою тут вимовляємо початковий [и]. Правопис є головним чинником нормування й регулювання не лише писемної форми літературної мови, а й усної: написання сприймалося й сприймається переважно більшістю носіїв літературної мови як норма вимови. Таким чином, правопис, у багатьох моментах, не відбиваючи домінуючих у мові особливостей вимови, завжди впливав на неї. Тому усне мовлення під впливом орфографії набувало неорганічних для української мови рис, зокрема ці особливості стосувалися не лише звукового образу мовлення, а сягали глибинних змін – фонемного рівня мови. Ще Ф. Шумлянський у розвідці про перший офіційний правописний документ висловлює незгоду з написанням *Ірод, іржа* та ін., посилаючись на словник Б. Грінченка, де ці слова подано з буквою *и*: «Тут можна вбачати непотрібну штучність: жива мова підганяється під правило. Якби ми навіть погодилися на цю штучність для зазначених вище прикладів, то ні в яким разі під це правило не можуть підійти такі слова: *иний, инший*» [Шумлянський 1926, с. 107]. Факультативність написання початкового *и* було знято правописом 1929 р., і всупереч вимові та етимології запанувала правописна літера *і*. Буква заступила і фонему, і звук – сталися зміни і на фонемному, і на звуковому рівнях. Ю. Шевельов зазначає: «Тепершні хитання та факультативність вимови *и* чи *і* призводять до практичної взаємозамінності *і* – *и* в цій позиції, послаблюючи фонематичний статус *и*» [Шевельов 2002, с. 846]. Отже, уніфікація вживання букви *і* на позначення етимологічно різних звуків знівелювала специфіку української мови і цим самим завдала великої шкоди усному літературному мовленню. Відновлення початкової літери *и*, запропоноване в Проєкті правопису 1999 р., було необхідним для збереження звукової специфіки української літературної мови. Якщо припустити, що є тільки фонема /i/, а /и/ – лише її алофон, то звукове поле *і* набуває не властивої для голосних української мови широти. До того ж у цьому полі два наголошених алофони – [i] та [и]. У Словарі Б. Грінченка, що містить живомовний матеріал, подано 99 лексем із початковою буквою *и*, вживання її не залежить від наголошеності / ненаголошеності звука: *искра, искривлений, искривлений* та ін. [Словарь української мови 1907–1909, с. 194]. Від урегулювання правила написання *и* на початку слів залежить і вимова, і фонологічна характеристика [и]. Мова йде про те, як інтенсивно впливає правопис на вимову, як обе-

режно слід встановлювати правила написання, щоб не спотворювати звуковий образ мовлення.

Ще одна особливість: слова іншомовного походження мають бути наближеними до еквівалентів, прийнятих у всьому світі. Адже в часи інтернету спілкування не знає кордонів. Ідеться не про знищення унікальності мови заради глобалізації, а лише про запозичені слова, терміни, особові назви, які має розуміти співрозмовник. Тож у словах грецького походження звук [th] пропонують у 5-тій редакції вживати як з «т», так і з «ф»: *ефір* та *етер, кафедра* й *катедра, міф* і *міт* [Новий правопис: приймати не можна відхилити].

Сучасні мовознавці визнають правильною тезу, що норма часто допускає два способи вираження, обидва вважаючи правильними [Дружинець 2019, с. 51], а тоді наявність двох варіантів доводиться вважати нормою. Проте зміни в характері норми відбуваються перш за все внаслідок існування в мові паралельних, варіантних засобів вираження однієї й тієї ж форми, одного й того ж значення. Треба пам'ятати, що поряд із нормативними варіантами існують також такі, які є мовними помилками, а варіанти, які допускаються нормою, завжди є перехідною ланкою від старої норми до нової; вони дають змогу побачити співіснування старої і нової норми, допомагають звикнути до нової форми, роблять зміну норми менш відчутною. А через декілька років закріпиться один варіант – нова форма, тому, безперечно, це не остання редакція правопису.

Висновки. Таким чином, розроблення правопису – це справа не одного місяця і навіть не одного року. Потрібен час, щоб повернути правопису реальні норми української мови і відкинути зміни, яких зазнала наша мова із радянських, а тим більше – дорадянських часів. 5-те видання українського правописного кодексу містить зміни (запропоновані ще в «Проєкті нової редакції українського правопису»), укладеному на чолі з В. Німчуком) як варіантні доповнення до чинної норми, і від багатьох із них залежить і вимова, і фонологічна система. Зміни правописні, які не ввійшли до останньої редакції правописного кодексу, будуть, безперечно, ще втілені в життя.

ГУЛМ давня і надзвичайно цікава історичними витоками, прадавними коренями з праслов'янської мови, але як об'єктивна система українська мова почала інтенсивно формуватися з IX ст. Надзвичайно глибокою та обґрунтованою є 5-етапна ПУЛМ як лінгвальної системи (системи систем) Василя Німчука, яка починається з праслов'янської мови і закінчується новою українською мовою (від кінця XVIII ст.).

Багатогранна й плідна наукова діяльність визначного мовознавця тісно пов'язана з історією рідного народу та його мови. Широкий лінгвістичний кругозір ученого, його наукова глибина вражали, а значення наукових проєктів В. Німчука виходило далеко за межі науки.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні генези української літературної мови в гіпотезах і концепціях провідних науковців.

Література

1. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Дружинець М.Л. Сучасна українська мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 368 с.
2. Дружинець М.Л. Зауваги до нової редакції українського правопису. *Одеська лінгвістична школа: класичне і новітнє*: колективна монографія. Одеса: ПолиПринт, 2019. С. 44–51.
3. Жовтобрюх М.А. Зауваження до періодизації української літературної мови. *Українська мова в школі*. 1959. № 2. С. 55–59.
4. Історія українського правопису XVI–XX століття. Хрестоматія. Київ: Наукова думка, 2004. 582 с.
5. Історія української літературної мови: Практикум. М.М. Фащенко, З.І. Волосевич, М.Л. Микитин, Г.В. Сенік, С.Г. Яковець. Одеса: Астропринт, 2001. 220 с.
6. Німчук В.В. Періодизація та напрямок дослідження генезису та історії української мови. *Мовознавство*. 1998. № 1. С. 3–13.
7. Новий правопис: приймати не можна відхилити. URL: <https://osvitoria.media/experience/novuj-pravopys-pryjmaty-ne-mozh> (дата звернення: 10.06.2023).
8. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови. Київ: Либідь, 1992. 247 с.
9. Словарь української мови. За ред. Б.Грінченка: в 4 т. Т. II. Київ, 1907–1909. URL: <https://helpiks.org/5-53471.html> (дата звернення: 5.06.2023).
10. Український правопис (проект найновішої редакції). Інститут української мови НАН України. Київ: Наукова думка, 1999. 340 с.
11. Українські реалії. URL: <http://185.65.245.35/ru/Like/185957-noviy-ukrainskiy-pravopis-zapratsyue-z-3-cherhvuua-mon>. (дата звернення: 5.06.2023).
12. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. Том 41: Літературно-критичні праці (1890 – 1910). Київ: Наукова думка, 1984. 682 с.
13. Хваткова С., Онуфрієнко Г. Генеза української мови у гіпотезах та концепціях мовознавців XIX–XX століть (закінчення). *Персонал*. 2006. № 12. С. 36–42.
14. Христенко В.Ф. Критерії періодизації історії української літературної мови. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*: збірник наукових праць. Відп. ред. Л.І. Мацько. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. Вип. 2. С. 169–174.
15. Царук О. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри: монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. 285 с.
16. Шевельов Ю. Про критерії в питаннях українського офіційного правопису. *Юрій Шевельов. Вибрані праці у двох книгах*. Т. 1. Мовознавство. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилянська Академія», 2008. С. 498–510.
17. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків: Акта, 2002. 1054 с.
18. Шумлянський Ф. Найголовніші правила українського правопису Української академії наук видання 1921 року: Розвідка. *Записки Херсонського інституту народної освіти імені Н.К.Крупської*. Ч. II. Херсон, 1926.

References

1. Bondar O.I., Karpenko Yu.O., Druzhynets M.L. (2006) Suchasna ukrainska mova. Fonetyka. Fonolohiia. Orfoepiia. Hrafiika. Orfohrafiiia. Leksykoloiiia. Leksykohrafiiia [Modern Ukrainian language. Phonetics. Phonology. Orthoepy. Graphics. Spelling. Lexicology. Lexicography]. Kyiv: VTs «Akademiia». 368 s. [in Ukrainian].
2. Druzhynets M.L. (2019) Zauvahy do novoi redaktsii ukrainskoho pravopysu [Notes on the new edition of the Ukrainian spelling]. *Odeska linhvistychna shkola: klasychne i novitnie*: kolektyvna monohrafiiia. Odesa: PolyPrynt. S. 44–51 [in Ukrainian].
3. Zhovtobriukh M.A. (1959) Zauvazhennia do periodyzatsii ukrainskoi literaturnoi movy [Remarks to the periodization of Ukrainian literary language]. *Ukrainska mova v shkoli*. № 2. S. 55–59 [in Ukrainian].
4. Istoriia ukrainskoho pravopysu XVI–XX stolittia [History of Ukrainian spelling of the 16th – 20th centuries] (2004) Khrestomatiia. Kyiv: Naukova dumka. 582 s. [in Ukrainian].
5. Istoriia ukrainskoi literaturnoi movy [History of the Ukrainian Literary Language]: Praktykum (2000) M.M. Fashchenko, Z.I. Volosevych, M.L. Mykytyn, H.V. Senyk, S.H. Yakovets. Odesa: Astroprynt. 220 s. [in Ukrainian].
6. Nimchuk V.V. (1998) Periodyzatsiia ta napriamok doslidzhennia henezysu ta istorii ukrainskoi movy [Periodization and direction of research of the genesis and history of the Ukrainian language]. *Movoznavstvo*. № 1. S. 3–13 [in Ukrainian].
7. Novyi pravopys: pryimaty ne mozhna vidkhylyty [New spelling: accept cannot be rejected]. URL: <https://osvitoria.media/experience/novuj-pravopys-pryjmaty-ne-mozh> (data zvernennia: 10.06.2023) [in Ukrainian].
8. Ponomariv O. (1992) Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy [The Stylistics of the Modern Ukrainian language]. Kyiv: Lybid. 247 s. [in Ukrainian].
9. Slovar ukrainskoi movy [The Dictionary of the Ukrainian Language] (1907–1909). Za red. B. Hrinchenka: v 4 t. T. II. Kyiv. URL: <https://helpiks.org/5-53471.html> [in Ukrainian].

10. Ukrainyskiy pravopys (proiekt nainovishoi redaktsii) [Ukrainian spelling (the project of the latest edition) (1999) Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka. 340 s. [in Ukrainian].
11. Ukrainski realii [Ukrainian realities]. URL: <http://185.65.245.35/ru/Like/185957-noviy-ukrainskiy-pravopis-zapratsyue-z-3-cherვნyа-mon> (data zvernennia: 5.06.2023) [in Ukrainian].
12. Franko I. (2001) Zibrannia tvoriv u 50-ty tomakh [Collection of works in 50 volumes]. T.41: Literaturno-krytychni pratsi (1890–1910). Kyiv: Naukova dumka. 682 s. [in Ukrainian].
13. Khvatkova S., Onufriienko H. (2006) Geneza ukrainskoi movy u hipotezakh ta kontseptsiiakh movoznavtsiv XIX–XX stolit (zakinchennia) [Genesis of the Ukrainian language in the hypotheses and concepts of linguists of the 19th and 20th centuries (ending)]. *Personal*. № 12. S. 36–42 [in Ukrainian].
14. Khrystenok V.F. (2009) Kryterii periodyzatsii istorii ukrainskoi literaturnoi movy [Criteria for periodization of the history of the Ukrainian literary language]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 8. Filolohichni nauky (movoznavstvo i literaturoznavstvo)*: zbirnyk naukovykh prats. Vidp. red. L.I. Matsko. Kyiv. Vyp. 2. S. 169–174 [in Ukrainian].
15. Tsaruk O. (1998) Ukrainska mova sered inshykh slovianskykh: etnolohichni ta hramatychni parametry: monohrafiia [Ukrainian language among other Slavic languages: ethnological and grammatical criteria: monograph]. Dnipropetrovsk: Nauka i osvita. 285 s. [in Ukrainian].
16. Sheveliov Yu. (2008) Pro kryterii v pytanniakh ukrainskoho ofitsiinoho pravopysu [On the criteria for the official Ukrainian spelling]. *Yurii Sheveliov. Vybrani pratsi u dvokh knyzhakh*. T. 1. Movoznavstvo. Kyiv: Vyd. Dim «Kyievo-Mohylianska Akademiia». S. 498–510 [in Ukrainian].
17. Sheveliov Yu. (2002) Istorychna fonolohiia ukrainskoi movy [Historical phonology of the Ukrainian language]. Kharkiv: Akta. 1054 s. [in Ukrainian].
18. Shumlianskyi F. (1926) Naiholovnishii pravyla ukrainskoho pravopysu Ukrainkoi akademii nauk vydannia 1921 roku [The most important rules of Ukrainian spelling of the Ukrainian Academy of Sciences, edition of 1921]. *Rozvidka. Zapysky Khersonskoho instytutu narodnoi osvity imeny N.K.Krupskoi*. Ch. II. Kherson [in Ukrainian].

THE GENESIS OF THE UKRAINIAN LITERARY LANGUAGE AND NATIONAL PRINCIPLES OF SPELLING IN THE CONCEPTS OF VASYL NIMCHUK

Abstract. The research is dedicated to the memory of the outstanding linguist, historian of the Ukrainian language, corresponding member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Philology, Professor Vasyl Nimchuk and his research on topical issues: the origin and development of the Ukrainian language, periodization of the history of the Ukrainian literary language, and the foundations of Ukrainian spelling.

The purposes of the research are: to present the concepts of the historical development of the Ukrainian language by leading scholars (including V. Nimchuk); to specify and emphasize the periods of the history of the Ukrainian literary language; to focus on national spelling features (also presented in V. Nimchuk's project on Ukrainian spelling) related to the spoken form of the Ukrainian language.

The research aims to present the most important periodizations of Slavic scholars, including V. Nimchuk; to present the hypotheses of the historical development of the Ukrainian language by leading scholars; to specify and emphasize the chronological stages of the history of the Ukrainian literary language, in particular, the period of the New Ukrainian Literary Language (NULL); to indicate changes in the chronological boundaries of the NULL stage and its subperiods; to draw attention to the variability of the spelling norms of the new edition, as well as to the dependence of pronunciation and the phonological system on the regulation of spelling.

Null is based on the concepts of the origin and development of the Ukrainian language. We paid attention to the most important periodizations of Slavic scholars. The new Ukrainian language begins with the office of Bohdan Khmelnytsky, because he used the language of business documentation, based on the southeastern dialect, which is close to the spoken language. These universal letters were unsurpassed examples of the Ukrainian language, and 90% of them contained Ukrainian words.

The language is changeable. New words and terms appear, the process of borrowing continues, and the sphere of functioning of the Ukrainian language expands. In 1999, Ukrainian linguists led by a Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine V. Nimchuk proposed a draft language code. The 5th edition of the Ukrainian spelling code contains changes as variant additions to the current norm, which is a transitional link from the old norm to the new one, and many of them affect both pronunciation and the phonological system.

The history of the Ukrainian literary language is interesting because of its historical origins, its ancient roots in the Proto-Slavic language. The periodization of the NULL as a linguistic system by V. Nimchuk, which begins with the Proto-Slavic language and ends with the new Ukrainian language (from the end of the eighteenth century), is profound and scientifically grounded.

Keywords: V. Nimchuk, periodization, concepts, principles, history of the Ukrainian literary language, Ukrainian spelling.

© Дружинець М., 2023 р.

Марія Дружинець – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та мовної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І.І.Мечникова. Одеса, Україна; mriiad68@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-8232-0216>

Maria Druzhynets – Doctor of Philology, Professor, Professor of the Department of Ukrainian Language and Language Training for Foreigners in I.I. Mechnikov Odesa National University, Odesa, Ukraine; mriiad68@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-8232-0216>